

RITKA RÓMAI TÁRGYAK EGY KVÁD TELEPEN: VÁGYOTT LUXUS VAGY EGYSZERŰ NYERSANYAG? Új kutatások Ipolytölgyes–TSz-major lelőhelyen

SOÓS ESZTER¹ – JUHÁSZ LAJOS² – MAG HELLA³ – MOLNÁR RÓBERT⁴

Magyar Régészet 9. évf. (2020), 2. szám, pp. 28–36. doi: <https://doi.org/10.36245/mr.2020.2.2>

Az Ipoly folyó völgyében a római korban germán kvád csoportok telepedtek meg. A lelőhelyek elhelyezkedését a topográfiai munkák alapján jól ismerjük, de a feltárt leletegyüttesek részletes kiértékelése egyelőre hiányzott. Az Ipolytölgyes–TSz-major lelőhelyen 2017-től lehetőségünk nyílt újabb régészeti kutatásokat folytatni. A feltárt leletanyag és a non-destruktív kutatások során előkerült tárgyak alapján a korábban ismertnél gazdagabb képet kapunk egy Pannonia határán élt germán közösségről.

BEVEZETÉS

A római korban az Ipoly völgyében germán kvád csoportok telepedtek meg. A kvádok a Kr. u. 1. századtól a 4. század végéig népesítették be a mai Szlovákia nyugati részét, a Garamtól keletre, és Magyarország területére eddigi adataink alapján csak a markomann háborúk (Kr. u. 166–180) idejétől települtek. Jellemző kerámiaformáik Miskolc környékéig megtalálhatók. A szlovák kutatás eredményeivel szemben Magyarországról szinte hiányoznak a feldolgozott lelőhelyek (SOÓS & TANKÓ, 2018, 291–296). Az Ipoly völgyének településhálózata a topográfiai munkák alapján jól ismert (MRT 1993), de régészeti feltárás során dokumentált települések értékelése máig késik.

2017 tavaszán a váci Tragor Ignác Múzeum munkatársai régészeti feltárást végeztek az Ipolytölgyes–TSz-major lelőhelyen a területen működő MONO-Ipolyfabrik Kft. megbízásából. Az őskori jelenségek mellett egy római kori germán épület részlete is napvilágra került, melynek hatoszlopos szerkezete meggyezett az 1960-as években Erdélyi István által ugyanitt feltárt épületével: mindkettő a kvád területek leggyakoribb típusába sorolható (ERDÉLYI & LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ, 1971). A 2017-es leletanyag értékeléséhez szükséges volt elemezni a korábban feltárt, de csak részben publikált leleteket. Az ipolytölgyesi kerámia leletanyag így összevethetővé vált a nyugat-szlovákiai kvád törzsterület jellegzetességeivel.

A lelőhely délnyugati része már nem kutatható, de a Szob–Parassapuszta út keleti oldalán lehetőségünk nyílt szisztematikus terepbejárást és fémkeresős kutatást végezni, amelyben a váci Tragor Ignác Múzeummal együttműködő önkéntesek is részt vettek.

A váci múzeumban 2017 óta az érdeklődő civilekkel való közös munka egyre szervezettebb: a régészeti munka részleteinek megismerése mellett anyagismereti előadások, terepbejárások segítik az együttműködést. Követendő példaként áll előttünk a Ferenczy Múzeumi Centrum közösségi régészeti programja, valamint a résztvevők által 2019-ben alapított Közösségi Régészeti Egyesület tevékenysége (RÁCZ, 2017; 2019). Szükséges kiemelni a múzeum gyűjteménykezelőjének, Kóka Istvánnak a lelőhely-felderítési tapasztalatát is, aki több, mint egy évtizede tartó, elsősorban Nagybörzsönyre és környékére koncentrált tevékenységének köszönhetően számos új lelőhellyel, illetve információval gazdagította a régióról való ismereteinket.

Ezúton szeretnénk megköszönni Kővári Klára és Jakucs János régészeknek, Kékesi Márk régészhallgatónak, Kóka István régészeti gyűjteménykezelőnek, továbbá Bartos Ferenc, Gulyás Attila, Konecsni Béla, Petyánszki Attila és Szijjártó Gábor önkénteseknek a lelőhely kutatása során nyújtott terepi segítségét.

¹ Pécsi Tudományegyetem, BTK TTI, Régészet Tanszék. E-mail: soos.eszter@pte.hu

² Eötvös Loránd Tudományegyetem, BTK, RI, Ókori Régészeti Tanszék. E-mail: juhasz.lajos@btk.elte.hu

³ Tragor Ignác Múzeum, Vác. E-mail: mag.hella@muzeumvac.hu

⁴ E-mail: robert.molnar87@gmail.com

A LELŐHELY KUTATÁSA

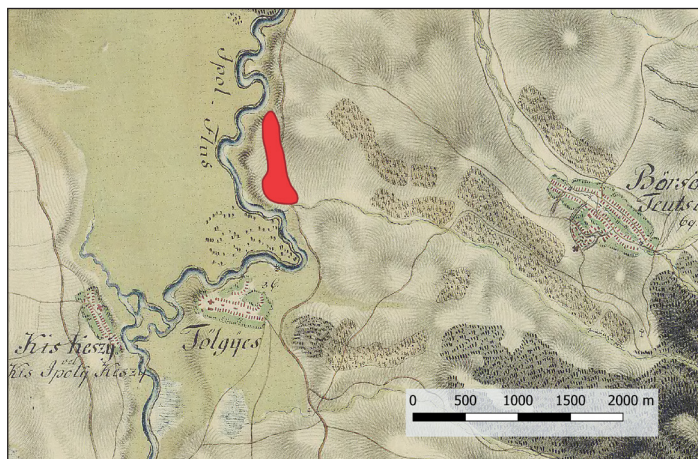
Ipolytölgyes–TSz-major lelőhely az Ipoly keleti és a Cserge- (Ganádi-) patak északi partján, a dombhát nyugati és déli lejtőjén húzódik (1. kép).

1967-ben kis felületű feltárást végzett a helyszínen az MTA Régészeti Intézete. A rövid jelentések és a szlovák nyelven megjelent publikáció csak pár kiemelt tárgy alapján vont le következtetéseket (ERDÉLYI & LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ, 1971).

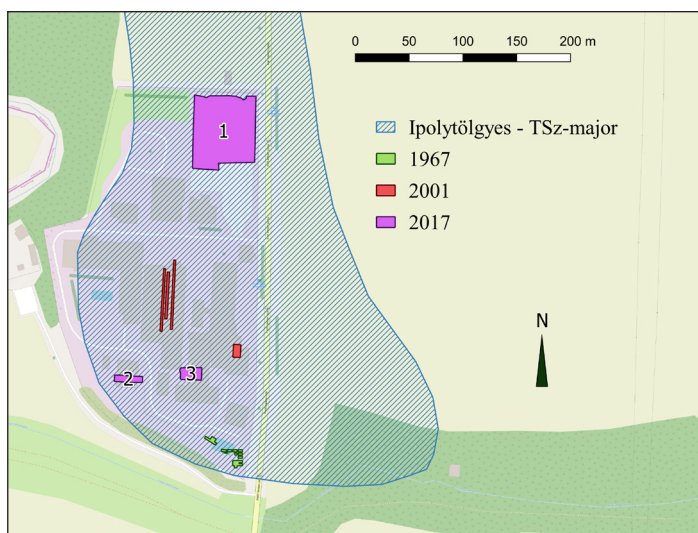
Az 1970-es és 1980-as években terepbejárások során pontosításra került a többkorszakos lelőhely kiterjedése (MRT 1993, 116, 10/1. lh). 2001 februárjában Kővári Klára végzett kis felületű feltárást az akkor épülő üzem délkeleti részén, mely során középső neolitikus jelenségeket azonosított.

2017-ben a MONO-Ipolyfabrik Kft. épületeinek bővítésébe kezdtek. Sajnos a munkák kezdetéről csak utólag értesült a múzeum, így első helyszíni szemlénk idejére a lelőhely délnyugati részén már mintegy 1000 m²-es területen, több méter mélységben kitermelték a földet.

Három területen végeztünk régészeti kutatásokat: a gyártól északra, a parkoló területén (2. kép 1), ahol az objektumok nagy részét az elfedés miatt csak a felszínen dokumentálhattuk. Itt középső neolitikus település nyoma került elő néhány réz-, illetve késő bronzkori jelenség mellett. A hulladékraaktár (2. kép 2) területén bronzkori objektumok jelentek meg kis számban. Az ipari csarnok építésénél (2. kép 3) egy római kori épület délkeleti sarkát dokumentáltuk, melyen kívül csak réz- és bronzkori telepjelenségek kerültek elő. A terület régészeti intenzitása alapján valószínűsítjük, hogy a déli, mintegy 1000 m²-es lelőhelyrészlet elpusztítása jelentős információvesztést okozott.

1. kép. Ipolytölgyes–TSz-major lelőhely az Első Katonai Felmérésen

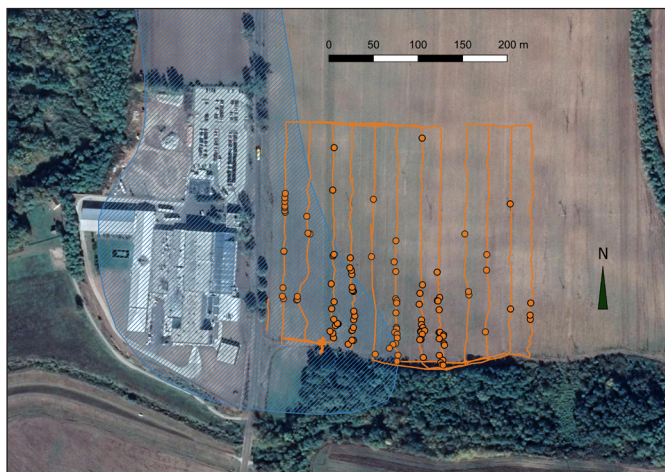
2. kép. A lelőhely déli kiterjedése és a feltárással kutatott területek

A TEREPBEJÁRÁS EREDMÉNYEI

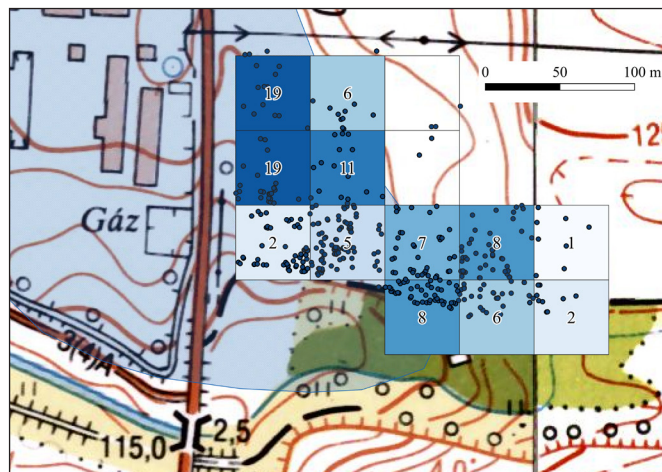
Az ásatás mellett a lelőhely műüttől keletre eső részén fémkereső műszeres kutatással egybekötött terepbejárást végeztünk, melynek során számos római kori kerámia- és fémtárgyat gyűjtöttünk.

Adataink pontosításához 2019. március 7-én és szeptember 12-én szisztematikus kutatásokat is folytattunk. A leletek helyét Garmin 60 és Garmin 62 típusú kézi GPS készülékekkel rögzítettük.

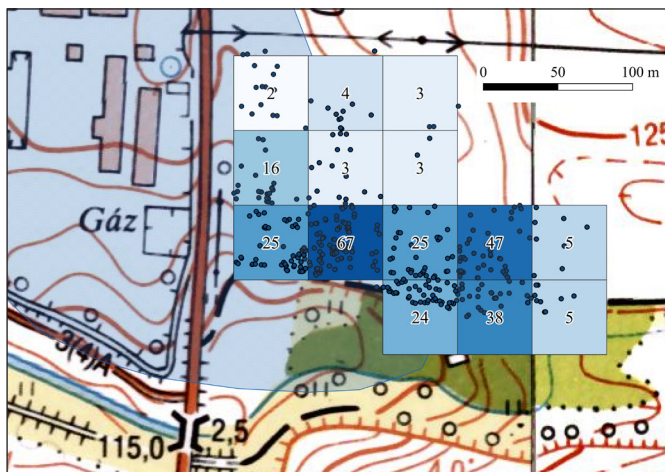
Célunk elsőként a lelőhely kiterjedésének pontosítása volt. Ennek megállapításához D–É irányban, 25 m-es közönként jártuk le a területet. Minden összegyűjtött tárgy helyét rögzítettük, a leletanyagot 100 m-es egységenként csomagoltuk el. Terepi kitzűzést nem végeztünk, a 100×100 és 50×50 m-es egységek határát a kézi GPS készülékek alapján az EOVS virtuális háló adta (a módszerről részletesen: MESTERHÁZY, 2013). A lejárt területet és a leletanyag szóródását térképre vetítve egyértelmű lett, hogy a lelőhely kelet felé legalább 70–100 m-rel meghaladja a korábban rögzített kiterjedését (3. kép).

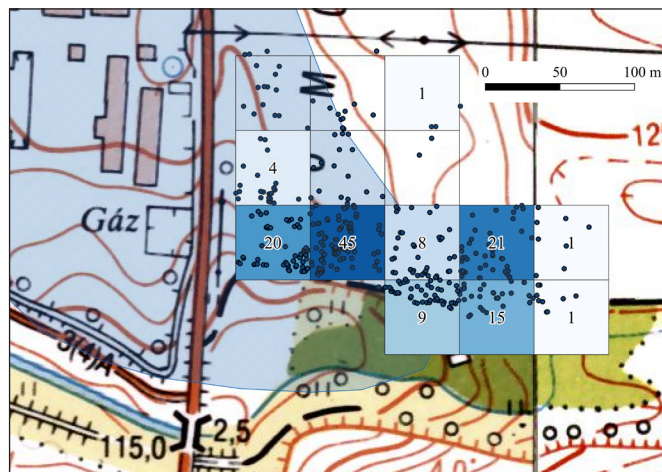
3. kép. Ipolytölgyes-TSZ-major lelőhely kiterjedése és a 2019. március 7-ei terepbejárás kerámia leletanyagának szóródása

4. kép. A neolitikus leletanyag szóródása az intenzíven bejárt területen (töredékszám)

5. kép. A bronzkori leletanyag szóródása az intenzíven bejárt területen. (töredékszám)

6. kép. A római kori leletanyag szóródása az intenzíven bejárt területen (töredékszám)

A leletekben leggazdagabb részen ezt követően intenzív bejárást is folytattunk az egyes régészeti korok lehatárolására, a római kori megtelepedés helyszínének pontosítására. Vizsgálati egységnek 50×50 m-es négyzeteket határoztunk meg, az egyes négyzeteken belül minden lelet helyét rögzítettük, majd közös csomagolási egységbe helyeztük.

Térképre vetítve a különböző korú leletanyag térbeli sűrűsödését, a viszonylag kis kutatott felületen is lehetett eltéréseket megfigyelni. A neolitikus töredékek nagyobb számban a terület északnyugati részén, a műút mellett jelentkeztek (4. kép). A késő bronzkori, kora vaskori leletanyag szóródása inkább a Cserge-patak folyásához igazodott (5. kép). A római kori germán megtelepedés szintén a Cserge-patak partját követve, attól 50–100 m távolságra húzódott (6. kép).

A FÉMKERESŐS KUTATÁS EREDMÉNYEI

A 2017-től végzett kutatás eredményeként a lelőhelyről több fémtárgy, fibula, római érem ismert, mint ahány eddig összesen publikálásra került a magyarországi kvád településterületről.⁵

Az 1971-ben publikált számszeríjfibula és egy Exner III 24 típusú, email berakásos korongfibula mellett 2017–2019 között legnagyobb számban a Kr. u. 3. századtól keltezhető, Almgren VI. csoportba sorolható, egytagú, aláhajtott és oldalt hajtott lábú fibulák kerültek elő (7. kép 1–2). Ezek az egyszerű, felsőhúros típu-

⁵ A fibulák többsége a 2017-es gyűjtés során került napvilágra, ekkor előkerülésük pontos helyét nem volt lehetőségünk GPS-szel rögzíteni.

7. kép. Fémkeresős kutatás során gyűjtött fibulák. 1-2: aláhajtott lábú fibulák, 3: germán térdfibula, 4: római hagymagombos fibula töredéke. (Fotó: Orlik Edit)

sok széles körben elterjedtek germán és szarmata területen is, néhány díszített példánynak pontos analógiája hozható markomann-kvád lelőhelyekről (VARSIK, 2011, 220, Abb. 102, 6).

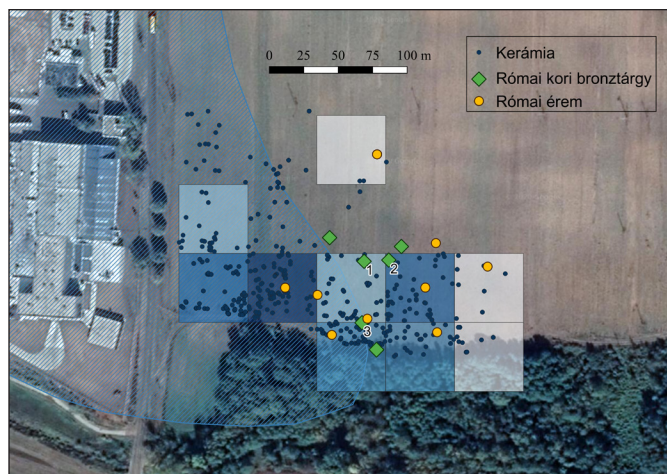
Napvilágot láttak viszonylag ritka típusok is. A germán térdfibulát (7. kép 3) általában a markomann háborúk időszakában feltűnő, északi germán impulzussal hozzák összefüggésbe (MAČZYŃSKA, 2001). Jóval későbbi, Kr. u. 4. századi horizontot mutatnak a római hagymagombos fibulák töredékei (7. kép 4). Előkerülésük germán települések környékén ritka, de nem szokatlan, egyelőre nem lehet megállapítani, milyen összefüggésbe hozhatók a kvád teleppel.

Az ipolytölgyesi kutatások legkülönlegesebb leletei a módosabb római réteg életmódját tükröző bronztárgyak töredékei (8. kép).

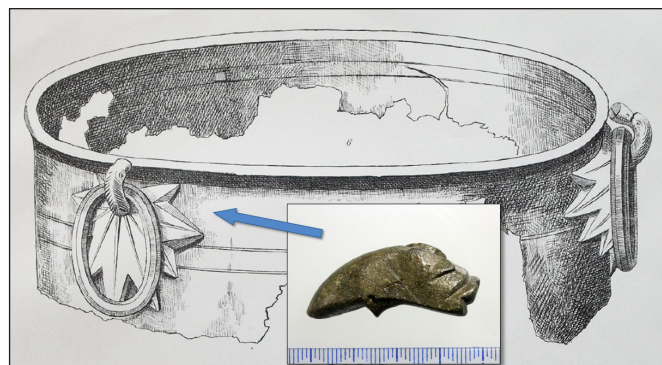
Egy hengeres, tömör bronzfűl vége vésett vonalakkal kialakított állatfejet, valószínűleg macskaféjét formáz. A töredék kis mérete ellenére pontosan meghatározható, egy Eggers 83 típusú mély, hengeres bronzmedence függesztőkarikát tartó veretének darabja (9. kép).⁶ A mosdótálként használt edény a dunai provinciákban a Kr. u. 3. század első felében volt gyakori, a legtöbb példány településekről vagy depóleletből ismert (SEDLMAYER, 2016, 383). A germán Barbaricumban ezzel szemben az edénytípus elsősorban a leggazdagabb, ún. Leuna-Haßleben körhöz tartozó, Kr. u. 3. századi elit temetkezések mellékleteként kerül napvilágra, mint a sackraui I. és III. temetkezés, és krakovany-strázei II. sír (QUAST, 2009, Abb. 14, Abb. 26). Barbár településeken ebben az időszakban a római bronzedények kimondottan ritkák, dunai germán területről eddig összesen három Eggers 83 típusú tál töredéke ismert szórványként (IVÁN & ÖLVECKI, 2012, 215, 9. kép 7; SELDMAYER, 2016, 390).

Szándékos vágás nyomát viseli egy római bronz kisplasztika töredéke (10. kép). A sarut viselő, jobb lábfejet ábrázoló tárgy az alakot kissé előrenyújtott lábbal, lábujjhegyen állva ábrázolja. A tartás leggyakrabban a Lar I-es típusánál fordul elő, amely táncoló testtartásban, tunikában, felemelt kezében rhytont, a leengedettben pedig leginkább situlát vagy paterát tartó figuraként jeleníti meg (BARTUS, 2015, 77–78).

Talán a legimpozánsabb darab egy állítható fesztávolságú római állvány (tripus) egyik lábának tetejét

8. kép. A bronztárgyak és római érmek szóródása. 1: tripus bűsz, 2: bronz kisplasztika töredéke, 3: bronzedény töredéke

9. kép. Az ipolytölgyesi bronztál töredéke és a sackraui III. temetkezésből előkerült tál rajza (GEMPLER 1888, Taf. V, 6 után, fotó: Orlik Edit).

⁶ A meghatározásban Jan Jílek (Masaryk University, Brno) segített, melyet ez úton is köszönünk.

10. kép. Római bronz kisplasztika töredéke (Fotó: Orlik Edit)

díszítő bronzplasztika. A 6 cm magas, erősen kopott felületű koronázó büszt egy fríg sapkát viselő ifjút, valószínűleg Attist formálja (11. kép). A római három- és négy lábú, összecusukható állványok a kora császárkorban áldozat bemutatására szolgáló füstölőoltárokként is funkcionáltak. A tripusok szerepe a Kr. u. 3. századtól megváltozott: gyártásuk Itáliából egyre inkább átkerült az északi provinciákba, ahol – ahogy Pannoniában is – a provinciális elit étkezőhelyiségeiben, lakomáin hangsúlyozták a vendéglátók jólétét és gazdagságát vagy mosdóállványként használták őket (részletesen: KLATT, 1995). Az előbbi funkcióval összefüggésben a díszítésüknél is gyakran bacchikus motívumokat alkalmaztak.

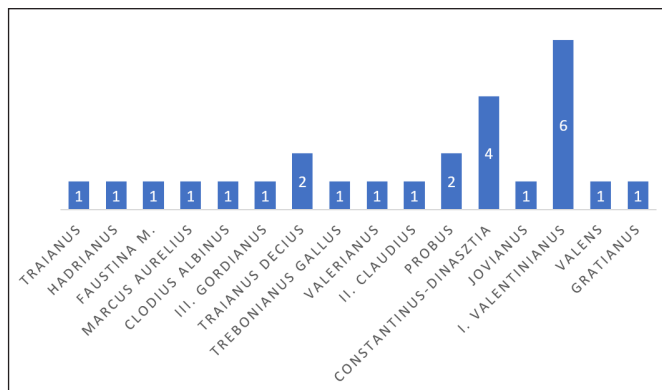
A római tripusok barbár környezetben az Eggers 83 típusú bronztálakhoz hasonlóan a Kr. u. 3. századi elit temetkezésekből ismertek, mint Mušov, Krakovany-Stráže, Ostrovany vagy Gommern (QUAST, 2009, 17–19; BECKER, 2010). A tripusok és az akasztókarikával ellátott Eggers 83 tálak eredeti funkciójukban összekapcsolódtak: ezt a táltípust lehetett az állvány díszítő büsztjeinek kampójára akasztani. Barbár környezetben készletként való használatuk azonban nem minden esetben igazolható, a sackraui I. sírban quadripus (négy lábú állvány) volt Eggers 83 tállal, melynek három akasztókarikáját nem lehetett az állványhoz rögzíteni, a II. sírba pedig a tál önmagában, asztal nélkül volt helyezve (12. kép) (GEMPLER, 1887, Taf. II–IV; 1888, Taf. V, 6).

12. kép. Sackrau I. sír leletanyaga (QUAST 2009, Abb. 14).

11. kép. Tripus büszt Ipolytölgyes–TSz-major lelőhelyről (Fotó: Orlik Edit)

13. kép. Az Ipolytölgyesen előkerült érmek kronológiai megoszlása

14. kép. Érmek 1. Trebonianus Gallus, 2. Valerianus, 3. Valentinianus
(Fotó: Orlik Edit)

köztük egy jó megtartású Trebonianus Gallus antoninianus (14. kép 1) és Valerianus antoninianusa (14. kép 2). A Constantinus-dinasztia idejére négy érem keltezhető, ebből kettő Kr. u. 355–363 közé tehető. Ritka lelet a rövid ideig uralkodó Jovianus (Kr. u. 363–364) sirmiumi verete. A Valentinianus-ház nyolc éremmel van képviselve, így ezzel ez a leghangsúlyosabb korszak.⁷ Hat érem I. Valentinianusé, egy-egy Valensé és Gratianusé. További négy pénz csak általánosan keltezhető a 4. századra, három volt teljesen meghatározhatatlan. Címlet szerint tizenegy ezüstpénz volt (három denarius, hat antoninianus és két aurelianus). Kisebb címletből három sestertius, tizenhét AE 3-as és két AE 4-es került elő. Ehhez jön még két ókori hamisítvány is: egy denarius subaeratus és egy sestertius limes falsa. A verdék közül Róma kilenc, Siscia nyolc éremmel van képviselve, amelyet Viminacium követ kettő, majd Sirmium és Cyzicus egy-egy verettel.

Érdekes, hogy tizenegy éremnél lehetett utólagos megmunkálás nyomait megfigyelni. Hat darab esetében legalább a lapka harmada hiányzott. Egynél csak az érem egynegyede maradt meg, a többit szabályosan levágták róla. A hasonló darabokat nyersanyagként vagy súlyuk és anyaguk szerint is alkalmazhatták a helyi árucserében (ELSCHEK, 2007, 146; JUHÁSZ, 2017, 251–254). Öt érmet lyukkal is elláttak.⁸ Egy érem lyukasztatás és csonkítás nyomait is mutatta. Még folyik a környező területekről származó pénzletek feldolgozása, mely lehetőséget ad majd az érmek alaposabb elemzésére.

ÖSSZEGZÉS

Az elmúlt évek kutatásaival együtt az Ipolytölgyes–TSz-major lelőhely vált a legrészletesebben elemzett kvád településrészlétté az Ipoly magyarországi szakaszán.

A feltáráson napvilágot látott leletanyag a Kr. u. 2. század végétől a 3. század első feléig, a terepbejárás és a fémkeresős kutatás során gyűjtött fém- és éremanyag a Kr. u. 2–4. század közé keltezhető.

A római provinciális edénytípusok: a westerndorfi terra sigillaták (GABLER, 1968, 230, 4. kép 4–6, GABLER & VADAY, 1986, 17), a szürke agyagbevonatos tálak (Pannonische Glanztonwäre), a vörös festett edények, dörzstál, horpasztott oldalú edények (Faltenbecher) darabjai és egy szálrátét díszű kehely töredéke a Severus-korban gyakran megtalálható kvád telepeken (15. kép) (VARSÍK, 2011, 219, Abb. 100).

A kerámiaanyag nagy része helyi, kézzel formált áru. A finom anyagú, fényezett felületű, feketére égett, behúzott peremű tálak, tálkák, fazekak és a durvább anyagú tálak és fazekak alkották a telepen a fazekasárut (15. kép). Ipolytölgyesen hiányzik a finom edények barbotinos, meanderes és befésült, ívelt vonal- kötegekkel való díszítése. A jelenség háttérében kronológiai okok állhatnak, az alig 15 km-re elhelyezkedő, markomann háborúktól keltezett párkányi telepen még a finom kerámia gazdag díszítése figyelhető meg (BELJAK, 2010, Obr. 12, 1–10, Obr. 22; VARSÍK, 2011, 218, 222).

Az éremanyag pontosabb keltezésre nem alkalmas, azonban Trebonianus Gallus és Valerianus nagyon

⁷ Egy további GLORIA ROMANORVM hátlapos érem esetében nem lehetett eldönteni, hogy az a Valentinianus-dinasztiához vagy esetleg későbbi uralkodókhoz tartozott-e.

⁸ A másodlagosan megmunkált érmek lehetséges felhasználási módjairól lásd JUHÁSZ, 2019, 102–105.

szép megtartású érmei mindenképp egy gyors föld-bekerülést vagy legalább egy nagyon mérsékelt forgalmi időszakot indikálnak. Megjegyzendő, hogy a pénzek harmadánál utólagos megmunkálás jelei voltak megfigyelhetők.

A leletanyagból érdemes kiemelni az Eggers 83 bronzedény és a tripus töredékét. Mindkét tárgytípus legnagyobb valószínűséggel a Kr. u. 3. század első felére keltezhető, ám nem lehet kizárni, hogy később, akár a 4. században is földbe kerülhettek. Értelmezésüket egy, a limestől 15 km-re fekvő barbár telepen nem lehet elválasztani kronológiai helyzetüktől. Helga Sedlmayer felvetette, hogy a római bronzedények germán területek felé irányuló kereskedelme lezárulhatott közvetlenül a markomann háborúk után (SEDLMAYER, 2016, 394). Ez alapján az ipolytölgyesi tárgyak kereskedelmi terméként nehezen értelmezhetőek, annál is inkább, mert a típusok az elit temetkezéseken kívül nem voltak jellemző sírmellékletek. Eredeti szerepükben való használatuk töredékes állapotuk miatt sem feltételezhető. Nem lehet kizárni, hogy germán tulajdonba egy, a provincián belüli eredményes fosztogatás zsákmányaként kerültek, ahol feldarabolva csupán nyersanyag-utánpótlásként szolgáltak a helyi fémművességhez. A nemzetközi kutatás eddigi adatai alapján valószínűsíthető, hogy római bronztárgyak a germán Barbaricumban – függetlenül attól, hogy eredeti kontextusukban kimondottan magas értéket képviseltek – nem csupán politikai kapcsolatokat vagy reprezentatív értéket, hanem egyszerű nyersanyag utánpótlást is jelentettek (BECKER, 2003).

15 kép. Ipolytölgyes–TSz-major; római import és helyi kerámiatípusok (Fotó: Orlik Edit, Soós Eszter)

BIBLIOGRÁFIA

Bartus, D. (2015). *Bronzistenek. Római figurális bronzplasztika Brigetióban*. Acta Archaeologica Brigetionensia Ser. I. Vol. 8. Komárom: Klapka György Múzeum.

Becker, M. (2003). Klasse und Masse – Überlegungen zu römischem Sachgut im germanischen Milieu. *Germania* 81, 277–288.

Becker, M. (2010). *Das Fürstengrab von Gommern*. Veröffentlichungen des Landesamtes für Archäologie Sachsen Anhalt 63. Halle: Landesamt für Denkmalpflege und Archäologie Sachsen-Anhalt.

Beljak, J. (2010). Germánske osídlenie v Štúrove a na dolnom Pohroní v staršej dobe rímskej. Germanische Besiedlung im Štúrovo und unterem Gran-Gebiet in der älteren römischen Kaiserzeit. *Zborník Slovenského Národného Múzea C IV*, 141–174.

Elschek, K. (2007). Römische Münzen entlang der Bernsteinstrasse im Slowakischen Marchgebiet nördlich von Carnuntum (Westslowakei) und ein Beleg der Sekundärverwendung von römischen Münzen. *Slovenská Numizmatika* 18, 143–156.

Erdélyi, I. & Lamiová-Schmiedlova, M. (1971). Osada z doby rímskej v Ipolytölgyesi v Maďarsku. Siedlung aus der römischen Zeit in Ipolytölgyes in Ungarn. *Východoslovenský pravek* 2, 51–72.

Gabler, D. (1968). Terra sigillaták a Kelet-Pannóniával szomszédos Barbaricumban. A Barbaricum importjának néhány kérdése. Sigillaten im Ostpannonien benachbarten Barbaricum. *Archeologiai Értesítő* 95, 211–242.

Soós Eszter – Juhász Lajos – Mag Hella – Molnár Róbert • Ritka római tárgyak egy kvád telepen

Gabler, D. & Vaday, A. (1986). *Terra Sigillata im Barbaricum zwischen Pannonien und Dazien*. Fontes Archaeologici Hungariae. Budapest: Akadémiai kiadó.

Gempler, W. (1887). *Der Fund von Sackrau*. Breslau: Museum schlesischer Altertümer.

Gempler, W. (1888). *Der II. und III. Fund von Sackrau*. Breslau: Museum schlesischer Altertümer.

Iván, R. & Ölveczki, R. (2012). New Germanic settlement finds in the Western part of the Great Rye Island. In Bíró Sz. & Molnár A. (szerk.), *Ländliche Siedlungen der römischen Kaiserzeit im mitterlen Donaauraum* (pp. 297–316). Győr: Mursella.

Juhász, L. (2017). Burning money – a coin hoard from Brigetio. *Dissertationes Archaeologicae* 3 (5), 251–258. <http://dx.doi.org/10.17204/dissarch.2017.241>

Juhász, L. (2019). Perforated Roman coins from the Aquincum-Graphisoft cemetery. In L. Juhász (ed.), *Numismatica Pannonica I. Proceedings of the conference held by the Antique Numismatic Workshop on the 10th September 2018 at the Hungarian Numismatic Society Budapest, Hungary* (pp. 91–110). Budapest: Hungarian Numismatic Society, Antique Numismatic Workshop. <https://doi.org/10.37790/anhs.1.7>

Klatt, U. (1995). Römische Klapptische. Drei- und vierbeinige Stützgestelle aus Bronze und Silber. *Kölner Jahrbuch* 28, 349–573.

Mączyńska, M. (2001). Einige Fibeln südlicher Herkunft im Hortfund von Łubiana in Pommern. In E. Istvánovits & V. Kulcsár (eds.), *International Connections of the Barbarians of the Carpathian Basin in the 1st–5th centuries A.D. Proceedings of the international conference held in 1999 in Aszód and Nyíregyháza* (pp. 77–93). Aszód–Nyíregyháza: Osváth Gedeon Museum Foundation – Jósa András Museum.

Mesterházy, G. (2013). Regionális léptékű terepbejárás módszertani lehetőségeinek vizsgálata Magyarországon. Methodology and potentials of field surveys on a regional scale in Hungary. *Archaeológiai Értesítő* 138, 265–279. <https://doi.org/10.1556/ArchErt.138.2013.10>

MRT 9 = Dinnyés, I., Kővári, K., Kvassay, J., Miklós, Zs., Tettamanti, S. & Torma, I. (1993). *Pest Megye Régészeti Topográfiaja. A szobi és a váci járás*. XIII/2. kötet. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Quast, D. (2009). *Wanderer zwischen den Welten. Die germanischen Prunkgräber von Stráže und Zakrzów. Begleitbuch zur Ausstellung im Römisch-Germanischen Zentralmuseum, 10. September 2009 bis 10. Januar 2010*. Forschungen am Römisch-Germanischen Zentralmuseum Band 6. Mainz: Verlag des Römisch-Germanischen Zentralmuseums.

Rácz, T. Á. (2017). Fémkeresősök a múzeum kötelékében. Közösségi régészeti modell építése Pest megyében. *Magyar Régészet* 6 (3) [2017 ősz], 1–7.

Rácz, T. Á. (2019). Közösségi régészet. Egy új kutatási eljárás születése. *Múzeumcafé: a múzeumok magazinja* 13 (4), 149–157.

Sedlmayer, H. (2016). Die Spektren römischer Bronzegefäße in Noricum und dem angrenzenden Barbaricum im Vergleich – Typen des 2./3. Jahrhunderts n. Chr. In H-U. Voß & N. Müller-Scheeßel (eds.), *Archäologie zwischen Römern und Barbaren. Zur Datierung und Verbreitung römischer Metallarbeiten des 2. und 3. Jahrhunderts n. Chr. im Reich und im Barbaricum – ausgewählte Beispiele (Gefäße, Fibeln, Bestandteile*

Soós Eszter – Juhász Lajos – Mag Hella – Molnár Róbert • Ritka római tárgyak egy kvád telepen

militärischer Ausrüstung, Kleingerät, Münzen) (pp. 379–397). Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte, Band 22/1. Bonn: Habelt.

Soós, E. & Tankó, K. (2018). Late Roman Period Quad settlement at Pásztó–Csontfalva. In L. Borhy, K. Dévai & K. Tankó (eds.), *Celto – Gallo – Roman Studies of the MTA-ELTE Research Group for Interdisciplinary Archaeology* (pp. 281–301). Paris: L’Harmattan.

Tóth, K. (2014). Noteworthy findings of the Roman Age and Early Migration Period from Borsodszirák, Northeastern Hungary. First investigations. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 53, 159–182.

Varsik, V. (2011). *Germánske osídlenie na východnom predpolí Bratislavy. Sídlišká z doby rímskej v Bratislave-Trnávke a v okolí* [Germán település Pozsony keleti határában. Római kori települések Pozsony Trnávka kerületében]. *Archaeologica Slovaca Monographiae – Fontes* 18. Nyitra: VEDA.